

PROČ NEJSEM S NIMI

Jaroslav Dresler

Toto je manifest, který si píšu pro sebe: abych si zaostřil zrak a zpřesnil myšlenky, které mě už dlouho znepokojují. Jestliže má slova vyvolají v někom hněv a nenávisť, pak jsou to hnutí mysli, která jsou v něm, a mne se netýkají. Nepíší v hněvu a nenávisti. A nepojmenoval jsem tuto úvahu parafrází Karla Čapka „Proč nejsem komunistou?“ z domýšlivosti. Myslím, že se tak nejrychleji dostanu k jádru věci. Jako ve dvacátých letech Čapek soudil, že nelze klást jako vážnou otázku, proč nebýt agrárníkem nebo národním demokratem, tak mně se nyní zdá, že český spisovatel a intelektuál už nemá vážnou volbu být nebo nebýt komunistou. Už dávno ani komunisté nejsou komunisty. Mnohdy mám pocit, že příslušnost ke straně je dnes pro komunistického spisovatele prostě trapná. Kdysi, za jiné situace, za jiné perspektivy a když on sám byl jiný než dnes, tam vstoupil; nyní je chycen a nemůže ven. Je to cosi jako rusalka a koráb vytetované na prsou námořníka a dobrodruha. Už se to nedá smazat, člověk zůstává pro chvilkový rozmar trvale poznamenaný. Moderní Hamlet by byl slepý a hluchý, kdyby se ptal, být, či nebýt – komunistou.

Emigranti, krajané, starousedlíci, antifašističtí uprchlíci před Hitlerem, ba už i exulanti, a to i politicky angažovaní, začínají jezdit do Prahy soukromě i na vědecké kongresy, začínají tam publikovat v časopisech, chystají se tam vydávat knihy, budou odtamtud dostávat peníze – dokonce i dolary. Nikomu nic z toho nezávidím. Nikdo z nich mě však také nepřesvědčí, že dnes, už dnes, je situace tak daleko, aby to bylo možné, mravné, účelné a rozumné. Nedovedu si představit, jak bych se například za takových okolností mohl podívat do očí kamarádům a známým, kteří poté, co jsem odešel na západ do bezpečí, byli v komunistických vězeních a táborech nucených prací. Dokonce bych se nemohl podívat do očí ani svému známému komunistovi, absolventu vysoké školy stranické, kterého jako dogmatika vyhodili ze strany, zatímco dřívější stalinisté z prospěchářství, ze zbabělosti, z cynismu a sadismu jsou stále ještě v jejím vedení. Může publikovat v Praze český exulant, který se v zahraničí aktivně podílel na protikomunistických akcích? Z hlediska režimu ano. Je jakýmsi svědkem z druhého břehu, a to velmi vítaným, že u nás je už vše na dobré cestě, že se blížíme normálním poměrům a že proti dnešnímu pražskému režimu je už jen hrstka zkrachovaných profesionálů studené

války, kteří to musejí dělat ze setrvačnosti, protože se ničemu nenaučili a bez studené války by museli jít na žebrotu.

Je ovšem ještě jiné hledisko než čistě pragmatický postoj Prahy. Jak si asi spisovatelé žijící v zahraničí, kteří teď publikují v Praze, obhájí sami před sebou a sami v sobě otázku, zda-li je to únosné ve chvíli, kdy ještě nemůže publikovat jejich kolega, který byl pět, deset, čtrnáct let v komunistickém kriminále. Jde snad přece ještě o nějaké mravní hodnoty.

Ale nechci moralizovat. Hlavní otázka koneckonců zní tak, co je v naší situaci účelné. Nemyslím, že by bylo účelné přiznávat porážku. Nebyli jsme poraženi, naopak: jeden po druhém jsou nyní v Praze naše argumenty, staré namnoze už dvacet let, oprašovány, rehabilitovány, vydávány za velké vymoženosti a výdobytky socialismu.

Od roku 1948 nás nepřetržitě pronásledují dvě věci. První, jistě to také znáte, jsou sny: najednou se vám zdá, že jste zase v Brně a že už nemůžete ven. Dostali jste se tam nějakým omylem, snad v hypnotickém spánku, snad v bláhovém oblouzení, a teď najednou vidíte, že všude kolem vás je zeď a že se už nikdy nedostanete ven. Jsou to nedobré sny. Druhá věc, která de facto patří též do oblasti zlých a špatných snů, je neustálá otázka, kdy se vrátíme. Jako by na tom nakonec nějak záleželo, zda se tam fyzicky vrátíme, nebo ne! Mnohem důležitější přece je, aby se tam vrátily normální poměry. Budu-li mít záruku, že se tam vrátí, rád se závazně vzdám svého vlastního návratu. Myslím, že někteří naši lidé se však na to dívají právě opačně. Tím rychleji se chtějí vrátit, čím je jim jasnější, že se už návratu opravdu normálních poměrů v Československu nemohou dožít. Z lidského hlediska je to jistě pochopitelné, ba dojemné; neodešli jsme však z důvodů citových, nýbrž politických. Také otázku návratu třeba posuzovat politicky, nikoli citově.

Znovu opakuji, že kolaborace je nemožná, nemravná, neúčelná a nezrozumitelná. Kdyby byla možná, mravná, účelná a rozumná, nebyla by to kolaborace, nýbrž spolupráce. Tak daleko však ještě nejsme. Je ostatně především otázkou perspektivy, co a do jaké míry se u nás změnilo. Po rozhovorech s lidmi všech vrstev mám dojem, že nejméně se u nás změnilo z hlediska malého, bezbranného člověka. Čapek říká, že nemůže být komunistou právě proto, že je na straně chudých. Tento argument platí i dnes. Ti dnešní chudí nejsou na tom ani v socialismu o mnoho lépe než dříve. Především však tento socialismus nezbavil lidi strachu, ale právě naopak si udělal ze strachu vítaného a mocného spojence. Nemáme prostě jiné volby než být na straně chudých.

Mám-li to nakonec shrnout do jednoduchého hesla nebo lapidárního, výstižného pojmu, řekl bych, že se vždycky chci řídit jakýmsi exulant-

ským kategorickým imperativem, který jsem si pojmenoval „Kubelíkova doktrína“. Už před lety odpověděl Rafael Kubelík na četná pozvání do Prahy v rozhlasových interviewech naprosto jednoznačně, že tam nemůže jet tak dlouho, dokud tam nebude smět jet a zase se svobodně vrátit na západ poslední řadový exulant. Je to tak, že skutečně velký a velkodušný člověk nepotřebuje pro sebe reklamovat výhody, jako to dělávají ti menší. A jako odpověděl záporně na otázku možnosti cesty do Prahy, tak odpověděl neméně jednoznačně na otázku spolupráce s hudebníky z východní Evropy. Kubelík řekl, že s každým z nich se může stýkat soukromě, nemůže však s nikým z nich vystoupit společně na koncertě. Kdo svobodně zvolil exil, měl by být důsledně věrný sám sobě.

(1966)

KULTURNÍ EXIL A DOMOV

Petr Den

Národní kultura je jedna a je společným statkem kulturních lidí v cizině i doma. Právě u exulantů poměr k ní musí být co nejsrdečnější a nejintimnější, řekl bych milenecký. Komunistický režim se o tuto kulturu za poslední dvě desetiletí rozhodně nezasloužil, právě naopak, ničil ji a dosud jejím rozvoji brání. Vztah našeho exilu k takovému režimu musí být stále rozhodně záporný.

Jaroslav Dresler v úvodníku *Zákulisní teror* v listopadovém Českém slově napsal: „V této souvislosti bude třeba znovu formulovat náš poměr k režimu doma. Vývoj událostí ještě nepokročil tak daleko, aby bylo rozumné a účelné, aby exulanti publikovali v Praze a v Bratislavě své romány, divadelní hry a básně, jezdili tam soukromně i na vědecké kongresy a vydávali tím nepřímě režimu vítané svědectví o »normalizaci poměrů« v Československu. Pro exulanty je zatím spolupráce s domácí kulturou nemožná. Kdo se o ni pokouší, nespolupracuje s československou kulturou, nýbrž podle mého názoru jen kolaboruje s komunistickým režimem.“